

Akademinio jaunimo Lietuvos kultūrinio identiteto išvalgos: suvokimas, atpažinimas, raiška

EUGENIJA KRUKAUSKIENĖ

Socialinių tyrimų institutas, Saltoniškių g. 58, LT-08105 Vilnius
El. paštas: ekrukaus@takas.lt

Nagrinėjamos akademinio jaunimo išvalgos apie Lietuvos kultūrinį identitetą. Remiantis Lietuvos kūrėjo Š. Barto kino filmo „Laisvė“ akademinio jaunimo interpretacijomis, siekiama nustatyti jų kultūrinio identiteto paieškos prioritetus ir suvokimą. Atskleidžiamos kultūrinės identifikacijos tyrimo galimybės, analizuojant konkrečių besimokančio jaunimo grupių kino meno kūrinio suvokimą. Jaunimo grupių kultūrinė identifikacija suprantama kaip tam tikras kolektyvinio ir individualaus identifikavimosi sąveikos būdas. Pasitelkiant kino meno vertinimus, pristatomos Lietuvos kultūrinio identiteto, lietuviškumo interpretacijos.

Raktažodžiai: kultūrinis identitetas, suvokimas, atpažinimas, raiška, kultūrinė gravitacija

---

ĮVADAS

Aiškindamiesi Lietuvos kultūrinio identiteto suvokimą, mėginome atsižvelgti į akademinio jaunimo skirtumus, galinčius struktūruoti kiekvieną identitetą, ypač savimonės lygmeniu. Prancūzų filosofo Jacques'o Derrida požiūriu, nėra kultūros ar kultūrinio identiteto be specifinių skirtumų, ir kad reikėtų kalbėti ne apie identitetą, o identifikavimąsi kaip procesą (Lucy 2004: 52). Kultūrinis identifikavimasis vyksta įvairiais būdais, todėl tai, kas būdinga šalies kultūrai, gali būti ne internalizuojama, o individualiai identifikuojama.

Lietuvos kultūrinis identitetas šiame tyrime suprantamas kaip tam tikras individualaus ir kolektyvinio identifikavimosi sąveikos būdas. Buvo siekiama nustatyti akademinio jaunimo individualų ir grupinį kultūrinį identitetą, fiksuojantį bendrumus, santykį su tautos / valstybės kultūra. R. Jenkinso įsitikinimu, visuomenėje identiteto kolektyviškumas ir individualumas apima tą patį lauką (Jenkins 2006: 24). Žvelgiant į identifikavimąsi, kaip į procesą, galima fiksuoti, kaip individualus ir kolektyvinis kultūriniai identitetai formuojasi, reprodukuojami ir įtraukiami vienas į kitą. Nors, R. Jenkinso požiūriu, kolektyvinė identifikacija yra komplikuota ta prasme, kad, vienu atveju, visuomenės tam tikros grupės nariai žino, kas jie yra, kitu atveju, jų identitetas atpažįstamas ir konstruojamas stebėtojų (Jenkins 2006: 81). Šio santykio suvokimas kartu yra ir kultūrinio identiteto projektuojama raiška.

Pagal klasikinę identiteto formulę „iš kur mes atėjome, kas mes esame ir kur einame“ buvo vertinami lietuviškumo placiąja (Lietuvos) prasme ištekliai šiuolaikinėje Lietuvos kultūroje. W. Griswold, komentuodama A. Melucci požiūrį, kad kolektyvinis identitetas yra interaktyvus ir dalyvaujančiųjų apibrėžtas, formuojamas įvairių interaktyvių individualybių, kurios yra susietos orientacijomis tiek, kiek jų galimybių laukas rišasi su jų elgsenos suvaržymais, pabrėžia priklausomybę konkrečiai visuomenės grupei, jos išskirtinumą (Griswold 2004: 109).

Siekdami fiksuoti įvairių akademinio jaunimo grupių Lietuvos kultūrinio identiteto suvokimą bei raišką, eksperimentui parinkome žinomo Lietuvos meno atstovo gana abstraktų kūrinį, kuriame norint įžvelgti tiriamus dalykus, reikia turėti atitinkamą kultūrinį kapitalą.

Vilniaus akademiniam jaunimui 2005 m. spalį specialiai parinktoje salėje buvo rodomas vaidybinis režisieriaus Šarūno Barto filmas „Laisvė“. Tyrimą vykdė Socialinių tyrimų institutas ir Lietuvos institutas. Žiūrovų auditorijai buvo pateiktas pusiau struktūruotas klausimynas prieš kino filmo peržiūrą ir po jos. Pasirinktas kokybinio tyrimo būdas leido sujungti tirtų studentų nuomones, pareikštas prieš kino filmą ir po jo, į kokybinę duomenų matricą.

Buvo taikomas kokybinis tyrimo metodas, naudojant lyginamąją analizę. Atlikta pasisakymų atvirais klausimais turinio analizė, išnagrinėti pasiskirstymai pagal atsakymus į standartizuotus klausimus ir išanalizuoti semantinio diferencialo profiliai. Taikytas atsitiktinės ir tikslinės atrankos derinys. Visose tirtose universitetinėse aukštosiose mokyklose buvo pakabinti skelbimai apie atliekamą eksperimentą (rodomą kino filmą ir prašymą pareikšti nuomonę), o į tikslinę atranką pateko neuniversitetinės mokymosi įstaigos studentų grupė, atstovaujanti studentams su mažesniu kultūrinio kapitalu. Kombinuota atranka leido atsverti atsitiktinai pagal skelbimus atėjusių žiūrovų galimą išskirtinį pomėgį kino menui.

Buvo keliami hipotezė, kad vienas iš labiausiai akademinio jaunimo požiūrį į Lietuvos meninę kultūrą ir kultūrinį identitetą diferencijuojančių veiksnių gali būti mokymosi profilis, besiskiriantis jo ugdoma menine kultūra, atitinkamai kitokiu kultūrinio kapitalu. Taip pat buvo tiriama, kaip asmeninės nuostatos konkrečios šalies ar šalių grupės (pvz., Europos) meno atžvilgiu gali sietis su požiūriu į šalis apskritai, kaip tam tikra akademinio jaunimo kultūrinės gravitacijos išraiška, lemianti jaunimo kultūrinio identiteto raišką. Kino filmo peržiūroje dalyvavo 83 Vilniaus aukštųjų mokyklų studentai – Vilniaus universiteto, Vilniaus dailės akademijos, Lietuvos muzikos ir teatro akademijos, Vilniaus pedagoginio universiteto, Vilniaus Gedimino technikos universiteto, Mykolo Romerio universiteto, Klaipėdos socialinių mokslų kolegijos Vilniaus filialo. Studentų pasiskirstymas pagal lyties požymį: 35% vyrų, 65% moterų; pasiskirstymas pagal tautybę: 91% lietuvių, 5% rusų, 2% lenkų, likusieji – kitų tautybių.

KINO MENO SUVOKIMAS IR LIETUVOS KULTŪRINIO IDENTITETO ATPAŽINIMAS

Lyginant su kitomis meno rūšimis, kino menas turi daugiausia tarptautinių komunikacinių požymių. Tiek kino teatrų repertuarai, tiek televizijos programos byloja apie įvairių šalių kūrėjų kino produkcijos paplitimą. Kaip pastebi Tomas O'Regan, kino menas cirkuliuoja kirsdamas tautų, kalbų, bendruomenių ribas tiek meno vartojimo, suvokimo srityse, tiek kino gamyboje (O'Regan 2004: 262). Kino produktai labiausiai įtraukti į kultūrinių mainų procesą, todėl kino pagalba tiriant kultūrinį identitetą galima fiksuoti ne tik Lietuvos kultūrinio identiteto savitumą, bet ir jo sąsajas su kitomis kultūromis.

Kitų kultūrų įtakos analizė leidžia atskleisti kultūrinio identiteto formavimosi daugialypiškumą: kitos kultūros padeda susikurti kolektyvinio kultūrinio identiteto pojūtį, antra vertus, jį griaua. Kultūrinio identiteto hibridizacija ypač aiškiai atsiskleidžia kino meno cirkuliacijos procese, kuomet kino produkto priskyrimas konkrečios šalies menui, kultūrai yra sąlyginis, o ir konkretaus filmo suvokimas, internalizavimas ne tik skiriasi jį vartojančiose šalyse, bet ir konkrečioje vienoje šalyje, priklausomai nuo suvokėjų grupių ar individualių orientacijų.

Nors Lietuvos kino meno produkcija nėra tokia gausi kaip kitų meno rūšių, tačiau tirtas akademinis jaunimas pajėgus jį vertinti. Pusė jų manė, kad Lietuvos kino menas beveik atitinka šiuolaikinio kino meno lygį, 15% – kad visiškai atitinka, o trečdalis nurodė, kad vis dėlto

Lietuvos kino menas neatitinka reikalavimų, keliamų šiuolaikiniam kinui. Toks požiūrių pasiskirstymas gali būti interpretuojamas kaip kino mėgėjų ir kino skeptikų santykis, kaip vertintojų išprusimo kino srityje rodiklis ar kaip studentų kino filmų žiūrėjimo patirties išraiška. Kaip pabrėžia Prancūzijos kino menotyrininkai, kino tyrinėtojų diskurse išgalvoti dalykai dažniausiai persipina su socialine jų raiška (Aumont, Marie 2000: 8). Siekdami išsamesnės analizės, mėginome išsiaiškinti požiūrius ne tik į Lietuvos, bet ir į kitų šalių kino produkciją, atsižvelgdami į jos paplitimą ir atvirumą kultūrų įtakoms.

Tirtas akademinis jaunimas pagal semantinio diferencialo metodiką vertino Lietuvos kino meną, Europos kino meną, Holivudo kino meną, Rusijos kino meną ir Šarūno Barto filmą „Laisvė“. Ši metodika leido analizuoti tiriamųjų emocines nuostatas, požiūrius į pateiktų šalių ar jų grupių kino meną bei konkretų filmą. Semantinio diferencialo metodikos kūrėjas C. Osgoodas darė prielaidą, kad šios emocijos labiau kyla iš sociokultūrinės individo patirties (Osgood 1967).

Šiame tyrime kino menas buvo vertinamas dvylika dichotominių septynių padalų skalių, pateiktų dichotominėmis poromis (šiltas–šaltas, provincialis–globalus, liūdnas–linksmas, masinis–elitinis, mėgėjiškas–profesionalus, paprastas–sudėtingas, kosmopolitinis–tautiškas, tradicinis–postmodernus, kaimiškas–miestietiškas, bejausmis–emocionalus, taikus–agresyvus, atgrasus–patrauklus). Buvo apskaičiuoti visų šalių kino meno vertinimo vidurkiai ir nubraižyti profiliai. Profilių lyginimas atskleidė tirtų šalių kino meno ir rodyto Š. Barto filmo būdingiausias požymius. Pagal tai, kaip akademinis jaunimas suvokė Š. Barto filmą „Laisvė“, vertindamas jį pagal semantines priešybes, galima atpažinti požiūrį į kino meną apskritai, nustatyti, kuo panašūs su Lietuvos jų Europos, Holivudo, Rusijos kino vertinimai, atskleisti lietuviškumo ir kitoniškumo įžvalgas.

Toliau pateikiami šalių kino ir Š. Barto filmo „Laisvė“ visų tirtų aukštųjų mokyklų studentų vertinimų būdingiausi požymiai mažėjančių vidurkių tvarka (paryškinti tie vertinimai, kurie sutampa su Š. Barto filmo „Laisvė“ vertinimais):

LIETUVOS KINAS	emocionalus	liūdnas	patrauklus	tautiškas/kaimiškas	šaltas /taikus
EUROPOS KINAS	profesionalus	miestietiškas	patrauklus	emocionalus	sudėtingas
HOLIVUDO KINAS	masinis	kosmopolitinis	miestietiškas	linksmas	agresyvus
RUSIJOS KINAS	tautiškas	emocionalus	patrauklus	tradicinis	provincialis
Š. BARTO „LAISVĖ“	liūdnas	šaltas	sudėtingas /elitinis	emocionalus	profesionalus

Lietuvos, Europos, Holivudo ir Rusijos kino meną studentų auditorija vertino semantinio diferencialo būdu prieš filmo rodyimą, o Š. Barto filmas „Laisvė“ pagal tą pačią metodiką buvo vertinamas po šio filmo peržiūros. Rezultatai rodo, kad, studentų požiūriu, iš penkių jų Lietuvos kinui priskiriamų būdingiausių bruožų Š. Barto filmui būdingi trys: emocionalumas, liūdnumas ir šaltumas, tuo pačiu tai europinį kiną atitinkantis filmas – profesionalus ir sudėtingas, o tai nėra skiriamasis požymis, jų manymu, Lietuvos kinui apskritai. Apibūdinamas filmo „Laisvė“ lietuviškumą (atsakydami į atvirą klausimą „Ką lietuviško jūs įžvelgėte šiame filme“?), jaunimas dažniausiai nurodo sąsajas su kitais lietuvių filmais ar lietuvių savybėmis: „niūrumas, liūdesys, ilgesys būdingi lietuviškiems filmams“, „filmo vaizdas liūdnokas ir pasyvus“, „rami, liūdna nuotaika turi sąsają su lietuvių temperamentu“, „nebent žmonių šaltumas“ ir pan. Su Rusijos kino studentų vertinimais Š. Barto filmą sieja emocionalumas, o su Holivudo produkcija bendrų požymių nėra.

Bendros visų tirtų studentų požiūrio į kino meną tendencijos byloja, kad rodytas Š. Barto filmas suvokiamas kaip gana lietuviškas filmas, turįs bendrų požymių su Europos kino menu bei Rusijos kinu. Tolesnė analizė rodo, kad kino meno suvokimas ir vertinimai skiriasi pagal mokymo įstaigas ir pasirinktų studijų profilį. Šio tyrimo meno aukštųjų mokyklų studentai turi aukščiausią kultūrinį / meninį kapitalą, o tirtos kolegijos studentai – mažiausią, todėl jų vertinimai labiausiai skiriasi. Kuo mažesnis kultūrinis kapitalas, tuo primityvesnis požiūris į kiną, palankiau vertinama hollywoodinė produkcija, mažiau patrauklus Lietuvos kinas, rečiau tapatinamasi su Lietuvos kultūra. Vilniaus dailės akademijos ir Lietuvos muzikos ir teatro akademijos studentai dažniau nei kolegijos jaunimas nurodė, kad Lietuvos kinas postmodernus, profesionalus, sudėtingas, o Š. Barto filmas patrauklus. Kolegijos studentai dažniau nurodė, kad Lietuvos kino menas tradicinis, mėgėjiškas, kaimiškas, kadangi jiems sunku suvokti sudėtingą, postmoderną Lietuvos meną, ir jie nėra su juo susipažinę. Analizuojant pagal studijų profilį, humanitarų kino vertinimai artimiausi meno profesijų studentų požiūriui. Humanitarai dažniau nei kiti nurodo, kad Lietuvos kinas yra miestietiškas, postmodernus, sudėtingas, jų Lietuvos kino vertinimai artimiausi Europos kino meno vertinimams, dažniau tapatinasi su Lietuvos kultūra, jiems labiau nei kitiems nepatrauklus Holivudo kinas.

Holivudo produkcija yra užkariavusi Lietuvos kino teatrų ir televizorių ekranus. Vesternai, trileriai bei kriminalinės dramos – populiariausia Holivudo produkcija pasaulyje. D. Kellnerio manymu, Holivudo kinas atspindi amerikiečių vertybes, modeliuoja žmonių elgseną, suteikia jiems tam tikrą patirtį ir sudaro visas prielaidas identifikuotis su skleidžiama kultūra (Kellner 2004: 208). Tiriamų studentų požiūrių į Holivudo kino meną skirtumai atskleidžia kultūrinio kapitalo, ypač išsimokslinimo vaidmenį pasirenkant bei vertinant kino meną. Amerikietiškos kultūros įtaka Lietuvos jaunimo kultūrai nemaža (ypač greitai plinta šventiniai papročiai), o Holivudo kino meno aukštųjų mokyklų studentų vertinimai rodo, kad jis patraukliausias žemesnės išsimokslinimo grandies (kolegijos) jaunimui. Meno specialybių studentai dažniau nei kiti Lietuvos ir Europos kino meną laiko elitiniu, o Holivudo – masiniu. Nepatraukliausia Holivudo produkcija humanitarams, jų požiūris į Holivudo kiną gana poliarizuotas – daugiausia humanitarų mano, kad jis paprastas (neprofesionalus), bet kartu, lyginant su kitais, labiau vertina jo miestietišumą. Jie dar labiau nei meno specialybių studentai identifikuojasi su sudėtingesniu kino menu, jie randa daugiau bendrumų tarp Lietuvos ir Europos kino meno nei kiti, tapatindamiesi su Lietuvos ir Europos kultūra.

Socialinių mokslų studentai dažniau nei kiti, vertindami Lietuvos kino meną, pabrėžia jo šaltumą bei liūdnumą ir mažiau linkę tapatintis su Lietuvos kultūra. Jų meninės nuostatos artimesnės mažiau išlavinto skonio žiūrovų poreikiams, gal todėl jiems ir Holivudo kino menas atrodo mažiausiai agresyvus. Techninių, tikslųjų ir gamtos mokslų studentams būdingesnė žanrinė orientacija, jiems dažniau nei kitiems Holivudo kinas linksmas ir šiltas. Lietuvos kino meną jie dažniau vertina kaip elitinį ir emocionalų, menas jiems dažniau atlieka ne estetinę, o kompensacinę funkciją – kompensuoja emocijų trūkumą profesinėje srityje, emociniu lygmeniu jie tapatinasi ir su Lietuvos kultūra.

Duomenų analizė atskleidžia kino meno vertinimų įvairovę pagal akademinio jaunimo mokymosi profilį. Ji rodo studentų požiūrio į kino meną vidutinių tendencijų formavimąsi iš gana poliarizuotų nuostatų. Tai dar kartą patvirtina gyvenimiškųjų orientacijų, profesijos pasirinkimo, kultūrinio identiteto bei meninių nuostatų bendrus formavimosi šaltinius, taip pat atskleidžia kultūrinio identiteto sąsajas su išsimokslinimu ir atitinkamu sukauptu kultūrinio kapitalu.

LIETUVOS KULTŪRINIO IDENTITETO ATPAŽINIMAS

Kino produkcija, peržengdama tautų, kalbų ribas, kartu yra priskiriama konkrečios šalies menui. Tirtų studentų manymu, filmą galima vadinti nacionaliniu (lietuvišku) pirmiausia tada, kai filmo kūrėjai yra lietuviai, atstovauja Lietuvai, antroje vietoje pagal svarbumą – kai filmas lietuviškas savo dvasia, trečioje – kai kino filme kalbama lietuviškai. Toliau pagal svarbą: kai kino filme vaizduojama lietuviška aplinka, kai filmuojama Lietuvoje, kai kino filmas lietuviškai apipavidalintas (lietuviški simboliai, pavadinimai ir pan). Mažiau reikšminga studentų dalis nurodo tokius kino nacionalumo požymius: atsižvelgiama į lietuvių problemas, lietuviai vaidina, atsispindi lietuviški papročiai, filmas adresuotas Lietuvos žiūrovui.

Apibūdindami Š. Barto filmą „Laisvė“, dauguma studentų nurodė, kad savo dvasia „tai lietuviškas / pakankamai lietuviškas“ filmas (54%). Kadangi kino kūrinio lietuviškumas savo dvasia studentams antras pagal svarbą po filmo kūrėjų, tai paranku nustatyti, kaip atrodo šis filmas būtent šiai daliai tiriamųjų – ar jų išankstinė nuostata tvirta ir ar ją taiko šiam filmui, ir kiek ji skiriasi nuo visų respondentų nuomonės.

Turintys išankstinę teigiamą nuostatą filmo dvasios lietuviškumui kartu kelia didesnius reikalavimus konkrečiam matytam filmui lietuviškumo aspektu. Kino filmo dvasios lietuviškumui suteikiantys aukščiausią balą (kad jį būtų galima vadinti nacionaliniu) dažniau nei visi respondentai mano, kad šis Š. Barto filmas „pakankamai nelietuviškas / visai nelietuviškas“ filmas. Juos galima apibūdinti kaip tam tikrus maksimalistus, daugiau reikalaujančius iš nacionalinio kino menininkų. Išankstinių nuostatų turėjimas suponuoja atpažinimą filmo žiūrėjimo ir suvokimo metu. Dar XX a. viduryje prancūzų kino meno tyrinėtojas E. Morinas svarstė, kad kino suvokimą galima interpretuoti kaip vaizduotės objektyvinimą. Kuriama nauja vaizduotės realybė, vyksta atpažinimo procesai, kurie gali paveikti meno kūrinio suvokimą ir vertinimą (Morin 1956: 45).

Filmo lietuviškumo ir nelietuviškumo paieškos yra gana individualizuotos, nors jas galima suskirstyti į tam tikras grupes. Kino filmo lietuviškumo atpažinimas gali būti apibūdinamas penkiomis pagrindinėmis studentų požiūrių grupėmis:

1. Daugiau kaip du penktadaliai tirtųjų – tai išvelgiantys lietuvišką stilių Š. Barto režisūroje („režisūra būdinga lietuvių statomiems filmams – artumas žmogui, humanizmas, gilus gamtos pajautimas“, „gamtos vaizdai, monotoniškas, lėtas, ramus, tikrai matyti, kad lietuvių režisierius“ ir pan.).
2. Filme rodama gamta arti trečdaliai tiriamųjų asocijuojasi su lietuviškumu („smėlio spalvos, jūros garsai, paukščiai“, „aplinka, jūra, kopos“ ir pan.).
3. Herojų lietuviškas laisvės siekimas – daugeliu atvejų asmeninis kino herojų laisvės siekimas tapatinamas su Lietuvos laisve („laisvės troškimas, ryžtas išverti viską iki galo, nors jis buvo prigesęs, tačiau jiems tai pavyko pasiekti“, „laisvės troškimas – asociacija su Sibiru“ ir pan.).
4. Filmo veikėjų lietuviškos savybės („žmogaus paprastumas“, „susvetimėjimas, žiaurumas žmonių tarpusavio santykiuose“, „santūrumas“ ir pan.).
5. Filmo lietuviška veiksmo socialinė aplinka („gyvenimo lygis nėra didelis“, „kad ir kaip sunkiai gyventume, mokame tyliai kęst vargus“ ir pan.).

Kaip matyti, dauguma respondentų filmo lietuviškumą išvelgia per asociacijas su kitais Lietuvos kino filmais ir Lietuvos gamta. Atrodytų, kad išvardiję filmo lietuviškas savybes visa kita studentai filme priskiria kitoniškumui. Tačiau vardindami, jų manymu, nelietuviškus filmo požymius, jie aktualizuoja tik tuos, kurie labiau krinta į akis.

Kino filmo nelietuviškumą akademinis jaunimas apibūdina šešiomis požiūrių grupėmis:

1. Didžioji dauguma nurodo etnolingvistinį ar rasinį filmo veikėjų kitoniškumą („kalba nelietuviška, jų gyvensena skiriasi nuo lietuvių“, „kita rasė“ ir pan.).
2. Nelietuviški filmo personažai ir nelietuviai aktoriai („itin mažai kalbama, personažai nelietuviški“, „aktoriai nelietuviai“ ir pan.).
3. Filme rodoma gamta nelietuviška („kalnuota vietovė, kalnų ožkos“, „krabai, gamtos atšiaurumas“ ir pan.).
4. Filmų stilius, siužetas nelietuviškas („per daug rimtas ir egzistencialus, labiau būdingas rusams“, „netradicinis siužetas, kitos kultūros vaizdavimas“ ir pan.).
5. Filmų veikėjų nelietuviškos savybės („nelietuviškas ramumas, ryžtas, bent jau ne-šiuolaikinis“, „žmonių nesirūpinimas savimi, jie nesistengia gyventi“ ir pan.).
6. Filmų kokybė nelietuviška („profesionalus garsas“, „nebuvo prasto teatrališkumo“, „kinematografijos kokybė kita“ ir pan.).

Kaip matyti, dalis lietuviškumui ir nelietuviškumui priskiriamų požymių kartojasi: gamta (ji ir panaši į Lietuvos gamtą, ir kartu skiriasi), filmų veikėjų savybės (kai kurie tie patys veikėjų bruožai vienu traktuojami kaip lietuviški, kitų – priešingai), filmų stilius (vieniems atrodo lietuviškas, kitiems ne).

Atpažinimas, kuo šis filmas, studentų manymu, lietuviškas ir kuo nelietuviškas, pirmiausia priklauso nuo jų lietuviškumo supratimo apskritai. Tirtu akademinio jaunimo nuomones pagal pasvarstymus „kas yra lietuviškumas“ suskirsčius į grupes, paaiškėja, kad jos artimos lietuviškumo paieškoms filme, ir dažniausiai nurodoma tai, kas jungia lietuvius, o ne skiria nuo kitų.

Išskyrėme šešias studentų požiūrių į lietuviškumą apskritai grupes:

1. Daugiausia, arti trečdaliai, studentų nurodė lietuviams būdingas žmonių savybes („intraversiškumas, lyriškumas, pesimizmas, darbštumas, kuklumas“, „nacionalinis charakteris – nepasitikėjimas, melancholija, kova už būvį, abejingumas“, „pesimizmas, baimė, nepasitikėjimas savimi, begalinis ieškojimas“ ir pan.).
2. Etnolingvistinis lietuviškumo apibūdinimas („lietuviški papročiai, kalba“, „savo tradicijos, patiekalai, muzika, žaidimai, kalba“, „kalba, elgesys, tradicija, einanti nuo protėvių“, „kalba, tradicijų puoselėjimas, savęs supratimas“ ir pan.).
3. Esencialistinis (prigimtinis) požiūris į lietuviškumą („plaukiantis iš pasąmonės – aš lietuvis“, „tai didžiavimasis savo tautybe, tauta, noras visada siekti gero“, „patriotizmas mūsų šalyje ir už jos ribų: tikras lietuvis myli savo šalį, gerbia ir žino savo šalies istoriją, kultūrą“ ir pan.).
4. Socialinis požiūris į lietuviškumą („daug dirbsi, mažai mokės, sukiesi ir gyveni“, „aukšto lygio menas, desperatiškas šalies įvaizdžio kūrimas“ ir pan.).
5. Egzistencinis požiūris į lietuviškumą („bandau suvokti jau 20 metų“, „neemigruoti“, „gyventi Lietuvoje“ ir pan.).
6. Gamtos kaip lietuviškumo požymio vertinimas („Lietuvos gamta, gyvūnai“, „gamta“ ir pan.).

Akademinio jaunimo lietuviškumo suvokimas išreiškia jų identifikavimosi pobūdį, o požiūris į Š. Barto filmą atskleidžia jų santykį su hibridizuota kitų kultūrų įtaka.

Tas pačias kino filmo definicijas vieni studentai nurodo kaip patikusias, kiti – kaip nepatikusias. Individualūs kino filmo suvokimo skirtumai suponuoja kultūros internalizavi-

mo savitumus ir kartu išreiškia jų kultūrinės nuostatas. Akademiniis jaunimas, pasižymintis mažesniu kultūriniu kapitalu, labiau orientuojasi į veiksmo filmus, primityvesnį, paprastesnį meną apskritai. Tie studentai, kuriems Š. Barto filmas per daug sudėtingas, nesiidentifikuoja su elitiniu menu, jų kultūrinio identiteto formavimui didesnę įtaką turi Holivudo kino produkcija. Turinčiųjų didesnę kultūrinį kapitalą žinios apie režisierių ir jo kūrybą yra gausesnės, jie nusiteikę tokio pobūdžio menui, tapatinasi su Lietuvos elitinio meno vertybėmis. Turėjęs teigiamą nuomonę apie režisierių Š. Bartą prieš filmą dažniausiai liko juo nenusivylę ir po filmo peržiūros.

Studentai, kurių požiūris į šiuolaikinį Lietuvos meną teigiamas, turi daugiau kultūrinio identifikavimosi su Lietuva požymių. Tirta akademinio jaunimo Lietuvos kultūrinio identiteto pobūdis labiausiai atsiskleidžia pabaigiant sakinį „Lietuva – tai...“. Išanalizavus įrašų turinį, buvo išskirtos šešios nuomonių grupės asociacijų su Lietuva aspektu:

1. Didžiausia grupė atskleidžia esencialistinį (prigimtinį) santykį su Lietuva („tai mano tėvynė, kurioje tikiu gimiau ne šiaip sau“, „tai kiekvieno mūsų dabartinė svajonių šalis, mūsų tėvynė, tai, ką mes turime mylėti ir gerbti, kad ir kokia ji būtų“, „tai mūsų visų gimtinė, mūsų namai, mūsų istorija“ ir pan.).
2. Ironiškas, pašaipiai kritiškas santykis su Lietuva („tai – švogerių kraštas“, „tai – herojų ir artojų kraštas“, „tai – niūri valstybė su prastais gyventojais“ ir pan.).
3. Valstybinis-teritorinis santykis su Lietuva („tai – nepriklausoma valstybė, kurioje mes gyvenam“, „turi bendras sienas“, „tai – viso labo teritorija“ ir pan.).
4. Etnolingvistinis santykis su Lietuva („tai – lietuvių kalba, tikėjimas, gamta, senos kultūros kraštas“, „tai – šalis, kur kalbama mano gimtąja kalba“, „tai – šalis, išlaikiusi kai kurias savo tradicijas, sukūrusi nepriklausomybę“ ir pan.).
5. Socialinis santykis su Lietuva („tai – šalis, kurios valdžia baigia atsikratyti bet kokios atsakomybės už ją“, „šalis, kurioje gyvena tauta, praradusi identitetą, kurios valdžia baigia nusikratyti atsakomybės už ją“ ir pan.).
6. Estetinis-gamtinis santykis su Lietuva („tai nuostabi gamta ir dvasinga istorija“, „tai maža graži šalis“, „gražus žemės kampelis“ ir pan.).

Vyraujantis esencialistinis identifikavimosi su Lietuva būdas išreiškia prigimtinių tapatinių mąši, susijusių su gimimo lemta tėvyne. Kai kurie autoriai esencialistinį identitetą įvardija kaip „vienintelę tiesą sau“, kuris reiškiasi simboliniu reprezentavimu (Barker, Galasinski 2003: 30). Toks požiūris ypač būdingas ankstesnių emigracijos bangų lietuviams, atsispindintis Lietuvių Chartoje. Jos principai neprarado esmės ir šiuolaikiniame diskurse, XIII pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziume kai kurių autorių buvo svarstoma, kaip savo būtybės esmės suvokimas veikia vertybių skalę (Rugenienė 2005: 35).

Tirta akademinio jaunimo Lietuvos kultūrinio identiteto apmąstymuose esencialistiniu (prigimtinu) santykiu su Lietuva vienodai pasižymi ir patriotiškiau, ir mažiau patriotiškai nusiteikę studentai. Patriotinio santykio su Lietuva indikatorius buvo uždaras klausimas, kur reikėjo pasirinkti atsakymus: „ar sudėtingesnį gyvenimą Lietuvoje“ – „ar nerūpestingesnį gyvenimą svetur“. Nors šis pasiūlytas pasirinkimas sąlyginis, tačiau pakankamai akivaizdžiai išreiškė tiriamųjų nuostatas – du trečdaliai tiriamųjų nurodė, kad pasirinktų sudėtingesnį gyvenimą Lietuvoje, t. y. jie priskiriami patriotiškai nusiteikusiems. Nustatėme, kad linkę pasirinkti nerūpestingesnį gyvenimą svetur labiau pasižymi ironišku, pašaipiai kritiniu santykiu su Lietuva. Tai aiškiai rodo jų silpną identifikaciją su Lietuva ir net galima prognozuoti, jog tai potencialūs emigrantai.

Tų, kurie pasirinktų nerūpestingesnį gyvenimą svetur, ne tik požiūris į Lietuvą pašaipennis, bet ir santykis su kino menu nuosaikesnis: jie penkis kartus rečiau labai didžiuojasi kino filmais, rodomais tarptautiniuose festivaliuose, palyginti su patriotiškai nusiteikusiaisiais. Tai daugeliu atvejų racialesni studentai, nesivadovaujantys emocijomis ne tik meno atžvilgiu, bet ir identifikuodamiesi su Lietuvos kultūra.

LIETUVOS KULTŪRINIO IDENTITETO RAIŠKA IR GRAVITACIJA

Buvo tiriamas požiūris į šalis, kurių menas ir kultūra turi reikšmingą pasiūlą ir paklausą Lietuvoje – Europos Sąjungos šalis, JAV, Rusiją, ir lyginama su požiūriais į tų šalių kino meną (pateiktą ankstesniame skyriuje). Lenkų mokslininko Andrzejaus Szpocinskio manymu, visuomenės meninė kultūra yra suprantama ir kaip kasdienis žinojimas, besisiejantis su menininkais ir meno kūriniais, ir kaip meninių įvykių sąsajos su kūryba, jos sklaida ir suvokimu (Szpocinski 1999: 305). Meninė kultūra šiuo atveju gali atlikti savitarpio santykių tarp įvairių tautų atstovų taikytojo vaidmenį, bet būtent tuomet, kai menas atstovauja didelių bendruomenių, šalių ar tautų palikimui, pavyzdžiui, tiriamuoju atveju Rusijos menas, nes meno atžvilgiu gali reikštis teigiamos nuostatos ir tuo atveju, kai nuostatos šalies atžvilgiu nėra teigiamos. Minėto lenkų mokslininko teigimu, meninis paveldas skiriasi nuo politinio santykių su kaimyninėmis šalimis paveldo, nes jis gali suartinti net kariavusias tautas, kartu susilpnindamas neigiamas bendras patirtis (Szpocinski 1999: 9).

Studentai, vertindami pateiktas semantinio diferencialo dichotomijas Lietuvos, Europos Sąjungos šalių, JAV, Rusijos atžvilgiu ir tų pačių šalių kino meno atžvilgiu, nurodo skirtingus vertinimus, pasižyminčius bendra tendencija – šalių kino meno vertinimai palankesni nei šalies. Palankiausiai kaip šalis vertinama Lietuva – šilčiausia, patraukliausia, nors jos kino menas dažniau įvardijamas šaltu, šaltesniu nei Rusijos, Europos šalių ar Holivudo kino menas. Pastarųjų šalių ir jų kino meno vertinimo analizė taip pat atskleidžia tam tikrą akademinio jaunimo kultūrinę gravitaciją Rusijos atžvilgiu, nes jos kino menas apskritai jiems patrauklesnis nei Lietuvos, nors Rusija kaip šalis dažnai įvardijama agresyvia, bet turinčia bendrumų su Lietuva – abi, jų manymu, tradicinės, emocionalios ir tautiškos, o JAV ir Europos Sąjungos šalys dažniau vertinamos kaip kosmopolitinės, globalios, aktyvios ir miestietiškos.

Tirtas akademinis jaunimas Lietuvą suvokia taip: ji išsiskiria taikumu, patrauklumu ir šiltumu; Europos Sąjunga labiau nei kitos šalys sudėtinga ir postmoderni, JAV, jų požiūriu, labiau pasižymi laisvumu, o Rusija – provincialumu ir kaimiškumu. Dažniausiai panašiai vertinamos tarpusavyje Europos Sąjunga ir JAV, taip pat Lietuva ir Rusija.

Lyginant su šalių kino meno būdingiausiai vertinimo bruožais, Lietuvos kino menas liūdnescnis, provincialesnis, kaimiškesnis ir šaltesnis nei Lietuva apskritai, o Rusijos kino menas šiltesnis nei šalis, nors kiti būdingiausi Rusijos ir jos kino meno vertinimai sutampa. Europos kinas šiltesnis, patrauklesnis nei Europos Sąjunga apskritai, o Holivudo kino menas, nors ir vertinamas kaip gana agresyvus, panašiai kaip ir jo šalis JAV, bet paprastesnis ir linksmesnis nei ta šalis. Pagal kino meno patrauklumą tirtas akademinis jaunimas šalis išdėsto taip: 1) ES šalys, 2) Rusija, 3) Lietuva, 3) JAV (Holivudas). Pagal šalių patrauklumą šalių hierarchija kita: 1) Lietuva, 2) ES šalys, 2) Rusija, 3) JAV. Studentų kino meno patrauklumo vertinimo vidurkiai didesni nei šalių patrauklumo vidurkiai, todėl galima kitų šalių kultūrinė įtaka jų kultūrinio identiteto konstravimui emociiniu lygmeniu.

Besiskirianti nuostata šalių ir jų kino meno atžvilgiu atskleidžia tiriamųjų kultūrinės gravitacijos kryptį ir pobūdį. Apskritai kultūrinė gravitacija gali būti interpretuojama kaip tam tikra geopolitinės gravitacijos atmaina. Geopolitinė gravitacija paprastai apibrėžiama kaip

„politinių, socialinių, ekonominių, kultūrinių ir teisinių reiškinių istorinis kompleksas, lemiantis natūralią valstybės slinktį, „nevalingą“ orientaciją į tam tikrą valstybę, valstybių bloką, aljansą ar regioną“ (Statkus ir kt. 2003: 17). Nors Lietuva, kaip valstybė, yra įsijungusi į euroatlantinius aljansus (Europos Sąjungą ir NATO), tačiau kai kurie jos sluoksniai, ypač kultūrinio lygmens, gana raiškiai savimonės ar sąmonės lygmeniu orientuojasi į slaviškos kultūros vartojimą ir jos prioritetizavimą. Ypač tai reiškiasi tose Lietuvos meninės kultūros srityse, kurios valstybės kultūros politikoje prarado prioritetus, pavyzdžiui, nacionalinis kino menas (skiriamos menkos lėšos kino gamybai, uždaromi (privatizuojami) kino teatrai ir pan.).

Tirtas akademinis jaunimas, kurį galima įvardyti kaip tam tikrą Lietuvos jaunimo elitą, geba reflektuoti kultūrinę situaciją ir pakankamai atviras naujoms Lietuvos kino meno, perimančio vakarietiško meno tradicijas, tendencijoms. Tačiau žanriniu požiūriu siauras lietuvių kino meno pasirinkimo laukas atskleidžia jaunimo elito orientaciją į kaimyninių šalių šiltesnį ir suprantamesnį kino meną, darantį poveikį jų kultūriniam identitetui.

IŠVADOS

1. Akademiniam jaunimui būdingiausios esencialistinės (prigimtinės), etnolingvistinės, savybinės ir estetiškos-gamtinės Lietuvos kultūrinio identiteto interpretacijos.

2. Akademinis jaunimas, kurį galima įvardyti kaip tam tikrą Lietuvos jaunimo elitą, geba reflektuoti šiuolaikinę kultūrinę situaciją ir pakankamai atviras naujoms Lietuvos kino meno, perimančio europinio meno tradicijas, formoms, tačiau pastebima jų kultūrinio identiteto gravitacija Rusijos kultūros kryptimi.

Gauta 2007 07 30
Priimta 2007 09 10

Literatūra

1. Amount, W.; Marie, M. 2000. *L'Analyse des films*. Paris: Nathan.
2. Barker, Ch.; Galasinski, D. 2003. *Cultural Studies and Discourse Analysis*. London: Sage Publications.
3. Griswold, W. 2004. *Cultures and Societies in a Changing World*. London: Sage Publications.
4. Hall, S. 2002. "Introduction. Who Needs' Identity?", in *Questions of Cultural Identity*, eds. S. Hall, P. du Gay. London: Sage Publications.
5. Jenkins, R. 2006. *Social Identity*. London: Routledge.
6. Kellner, D. 2004. "Culture Industrines", in *A Companion to Film Theory*, eds. T. Miller, R. Stam. Oxford: Blackwell Publishing.
7. Lucy, N. 2004. *A Derrida Dictionary*. Oxford: Blackwell Publishing.
8. Morin, E. 1956. *Le cinema ou l'home imaginaire*. Paris: Gallimard.
9. O'Reagan, T. 2004. "Cultural Exchange", in *A Companion to Film Theory*. Oxford: Blackwell Publishing.
10. Osgood, Ch. 1967. *The Measurement of Meaning*. Illinois: University of Illinois Press.
11. Rugenienė, L. 2005. *Pasaulio lietuvių vizija, XIII pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumo tezių rinkinys*. Vilnius: LMS.
12. Szpocinski, A. 1999. *Inni wsrod swoich*. Warszawa: ISPPAN.

EUGENIJA KRUKAUSKIENĖ

Academic youth's insights into the cultural identity of Lithuania: perception, recognition, expression

Summary

Insights into the cultural identity of Lithuania by academic youth are analysed in this article. It is based on the academic youth's interpretation of the film "Laisvė" ("Liberty") by the Lithuanian filmmaker Šarūnas Bartas and is trying to estimate the priorities and perception of their search for cultural identity. Research possibilities for cultural identity are disclosed by analysing the perception of creations of film art by particular student groups. The cultural identity of academic youth is understood as a certain interaction of collective and individual identification. Interpretations of the cultural identity of Lithuania are presented by invoking the evaluation of film art.

Key words: cultural identity, perception, recognition, expression, cultural gravitation